

Gurba, Jan / Malejew, Jurij

Eduard A. Bałaguri (1931-2004)

Archeologia Polski Środkowowschodniej 7, 291-292

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JAN GURBA, JURIJ MALEJEW

**EDUARD A. BAŁAGURI
(1931–2004)**

26 stycznia 2004r. zmarł w Użgorodzie w wieku 73 lat dr nauk historycznych Eduard Albertowicz Bałaguri, profesor Uniwersytetu Użgorodzkiego, znany archeolog ukraiński, wybitny specjalista z zakresu epoki brązu¹.

E. Bałaguri urodził się 24 września 1931 r. w miejsczku Chust na Rusi Podkarpackiej, w ówczesnej Czechosłowacji. Po ukończeniu szkoły średniej w Użgorodzie pracował jako robotnik fizyczny w cegielni, po czym podjął studia na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Użgorodzkiego. Po ukończeniu ich w r. 1955 pracował w Zakarpackim Muzeum Krajoznawczym (Okręgowym) w Użgorodzie, gdzie wicedyrektorem był wówczas Konstantyn W. Berniakowicz (1919–1983), absolwent Uniwersytetu Leningradzkiego, pierwszy zawodowy archeolog na Zakarpaciu². Po poznaniu zainteresowań i zdolności młodego pracownika skierował go na aspiranturę (studia doktoranckie) w Oddziale Archeologii Instytutu Nauk Społecznych AN USRR we Lwowie. Jego nauczycielami zostali tacy znani badacze jak Marcjan J. Smiszko (1900–1981)³ i Igor K. Swiesznikow (1915–1995)⁴. W 1961 r. w kijowskim czasopiśmie „Archeologia” ukazała się pierwsza publikacja E. Bałaguriego poświęcona wynikom badań na cmentarzysku naddnie-

strańskiej grupy późnobronzowej kultury Noua w Ostrowcu (rej. horodenkiwski, obw. Iwano-Frankowski)⁵. Materiały z tego największego – liczącego 183 groby – cmentarzyska kultury Noua, będące tematem kilku dalszych jego prac⁶, pozwoliły na przedstawienie charakterystyki i datowania grupy naddniestrzańskiej i ustalenie jej miejsca wśród współczesnych grup i kultur Europy Środkowej i Wschodniej. W 1964 r. po obronie pracy kandydackiej (doktorskiej) poświęconej kulturze Noua na terytorium Podniestrza Środkowego⁷, powrócił do Użgorodu i całe swoje późniejsze życie poświęcił pracy na Uniwersytecie. Pełnił tu kolejno stanowiska wykładowcy, docenta, profesora, kierownika Katedry Historii Powszechnej i dziekana Wydziału Historycznego. Jego działalność pedagogiczna i społeczna przez wiele lat łączyła się z pracą eksperta nauk historycznych w Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej (Atestacyjnej). Stale uczestniczył w Radach redakcyjnych takich wiodących czasopism naukowych, jak „Archeologia” (Kijów), „Acta Academiae Scientiarum Hungaricae” (Budapest), „Naukowi zapysky Użgorodského derżawnoho uniwersyteta”. „Carpatika – Karpatyka” (Użgorod) i wielu innych. Mimo ogromnych obciążeń dydaktycznych i społecznych E. Bałaguri stale był czynny naukowo. Dzięki niespożytej energii stworzył przy kierowanej przez siebie Katedrze archeologiczny ośrodek naukowo-badawczy, którego bazą był Uniwersytet i studenci. Razem ze

¹ H. Mezencewa, *Doslidnyky archeolohii Ukraïny*, Cernihiv 1997, s. 36; por. *Davnja istorija Ukraïny i suspilnych regioniv. Jubilejnij zbirnyk na čest’ 70-riččja vid dnja narodžennja profesora Eduarda Albertovyča Bałahuri*, „Carpatika – Karpatyka”, vyp. 13, Użhorod 2001; C. Berezańska, I. Černjakov, *Spoħad pro Eduarda Albertovyča Bałahuri*, „Archeologia” 2004, nr 2, s. 163–164.

² S. Penjak, P. Penjak, *Kostjantyn Bernjakovyč – peršyj archeoloh rosijškoï školy na Zakarpatti*, [w:] *Postati ukraińskoï archeolohii*, „Materiały i doslidžennja z archeolohii Prykarpattja i Wołynii”, vyp. 7, 1998, s. 70–72.

³ Por. J. Gurba, A. Kokowski, *Działalność naukowa Marcjana Śmieszki w okresie przed II wojną światową*, [w:] *Spotkania polsko-ukraińskie*, red. Z. Mańkowski, Lublin 1992, s. 87–94; A. Zakościelna, J. Gurba, *Wkład Marcjana Śmieszki w badania nad eneolitem Podkarpacia i Wołynia*, „Materiały i doslidžennja...”, vyp. 8, 2002, s. 24–26.

⁴ Por. J. Gurba, J. M. Malejew, *Igor Kiryłowicz Swiesznikow*, Spr. Arch., t. 47, 1995, s. 323–325. V. Konopljia, B. Čajkovskij red., *Wołyńo-Podilski Archeolohični Studii. Pam’jati I. K. Svešnikova (1915–1995)*, t. 1, Lviv 1998. (Por. rec. A. Zakościelna, J. Gurba, SPŚ, t. 5: 2000, s. 248.)

⁵ E. A. Bałaguri, *Mohylnyk kultury Noa na Ivano-Frankivščyni*, „Archeologia”, t. 13, 1961, s. 145–154.

⁶ M.in. E. A. Bałaguri, *Łyvarni matryci z posełennja piznoi bronzy bilja s. Ostriveč Ivano-Frankivškoï oblasti*, „Materiały i doslidžennja...”, vyp. 5, 1964, s. 28–39. Por. W. Szymański rec.: KHKM, R. 13: 1965, s. 778.

⁷ E. A. Bałaguri, *Istorija plemen pozdnebronozovogo perioda v Srednem Podnestrovie (kultura Noa)*, Avtoref. dis. kand. ist. nauk, AN USSR, Sekcija obščestv. nauk, Kiev 1964. Wyniki tej pracy przedstawił autor na Kongresie Nauk Pra- i Protohistorycznych w Pradze. Opublikowany referat: tenże, *Pamjatniki plemen pozdnebronozovogo veka v Srednem Podnestrovie*, [w:] *Actes de VIII Congres International des Sciences Prehistoriques et Protohistoriques, Prague 1966*, t. I, Prague 1970, s. 636–641, jest wielokrotnie cytowany w: J. Dąbrowski, Z. Rajewski (red.), *Prahistoria ziem polskich*, t. 4, *Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego*, Wrocław 1979.

studentami objął systematycznymi poszukiwaniami i wykopaliskami terytorium całego ukraińskiego Zakarpacia. Od 1971 do 1991 pod jego kierunkiem zbadano ponad 300 stanowisk archeologicznych, reprezentujących czasy od neolitu po wczesne średniowiecze. Nie zważając na trudności w nawiązywaniu w tamtych latach kontaktów obywateli radzieckich z kolegami zagranicznymi, jego zespół współpracował z archeologami z wszystkich krajów sąsiednich (z Polski, Czechosłowacji, Węgier, Rumunii i Bułgarii). W rezultacie tych prac śledzić można, widoczne w materiałach z Europy Środkowej, wyraźne wpływy kultur z obszarów karpackiego dorzecza Dunaju („karpacko-dunajskich”) i Europy Wschodniej. Sam uczestniczył czynnie w kolejnych Międzynarodowych Kongresach Unii Nauk Prastoi i Protohistorycznych oraz Archeologii Słowiańskiej.

Najważniejszą problematyką jego własnych badań były zagadnienia wytwórczości brązowej oraz rola przełęcz karpackich w rozwoju osadnictwa starożytnego północnej części Wielkiej Niziny Węgierskiej. W 1993 r. obronił pracę doktorską (habilitacyjną) na temat osadnictwa górnego dorzecza Cisy w epoce brązu⁸. To zagadnienie było tematem jego wykładu monograficznego dla studentów UMCS w r. 1987.

Był współautorem monumentalnej Archeologii Ukrainy (wyd. ukraińskojęzyczne 1971, rosyjskojęzyczne 1985)⁹.

Chronologiczne ramy jego badań wychodziły jednak daleko poza epokę brązu i sięgały średniowiecza. Zajmował się m. in. formowaniem kultury Słowian na terenie Karpat północno-wschodnich¹⁰, okresem przy-

bycia tu Węgrów oraz związkami słowiańsko-węgierskimi w tym regionie w wiekach IX/X-XI¹¹.

Był wreszcie współautorem „Archeologii Węgier”, wydanej przez Akademię Nauk ZSRR i Węgier w 1986 roku¹².

Wspominając prof. E. Bałagurię jako uczonego i pedagoga, nie sposób pominąć jego osobistych zalet. Był człowiekiem nieposkromionej energii. Niewiarygodne, jak mógł znajdować czas na wszystko: wykłady uniwersyteckie, prace organizacyjne w Dziekanacie i w katedrze jednej z największych na Wydziale, referaty na sympozjach i konferencjach regionalnych, badania archeologiczne w terenie, ale i spotkania z przyjaciółmi i kolegami przy dobrym winie z winnic zakarpaccich.

Przebywanie z przyjaciółmi, kolegami i studentami było jego potrzebą życiową. Niezwykle popularny na Zakarpaciu – wykładów jego wysłuchało w ciągu prawie 40 lat tysiące studentów Wydziału – był prawdziwym ambasadorem archeologii w obwodzie zakarpaccim. Nasza szczególna wdzięczność należy Mu się za opiekę naukową – wykraczającą znacznie poza fachową pomoc – nad przyjeżdżającymi do Użgorodu pracownikami Katedry Archeologii UMCS.

Zawsze był w kursie wydarzeń, życzliwy, gościnnie i opiekuńczy dla wszystkich, po węgiersku szarmancki dla dam. Zawsze cechowało Go poczucie humoru i optymizm, dobroć i szczodropliwość. Takim zostanie w pamięci swych uczniów oraz przyjaciół – polskich i ukraińskich archeologów.

⁸ E. A. Bałaguri, *Istorija naselennja verchnogo Potisja v bronzovom veke*, Autoref. dokt. dis. AN USSR, IA, Kiev 1983.

⁹ D. Ja. Telehin red., *Archeologija Ukrainškoj RSR*, T. 1, Kyjv 1971, s. 373–393; tenże red., *Archeologija Ukrainškoj SSR*, T. 1, Kiev 1985, s. 391–397, 420–428, 479–489.

¹⁰ E. A. Bałaguri, *Istoki formirovannja slawjanskoj kultury na teritorii Severo-Vostočnych Karpat*, [w:] *Trudy V Meždunarodnogo Kongressa Archeologov-Slavistov*, t. 4, sec. 1. *Drevnie slawjane*, Kiev 1988, s. 9–12.

¹¹ E. A. Bałaguri, S. I. Penjak, *Zakarpattja – zemlja slovjańska, z istorii slov. plemen Zakarpattja VI–XIII st. Narysy*, Użgorod 1976.

¹² V. S. Titov, I. Erdeli red., *Archeologija Vengrii. Konec II tys. do n.e.–I tys. n.e.*, Moskva 1986. Pełna bibliografia patrz: I. A. Prochnenko, *Profesor Eduard Albertovyč Balahuri Bibliograficzny pokazčyk [1961–2001]*, „Carpatica – Karpatyka”, vyp. 13: 2001, s. 257–287.